

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ВЕКТОРИ ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ЗВО УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЗАВДАНЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

THEORETICAL AND CONCEPTUAL VECTORS OF THE FUNDAMENTALIZATION OF HIGHER EDUCATION IN THE IHE OF UKRAINE THROUGH THE PRISM OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT TASKS

Установлено, що фундаменталізація освіти визначається у педагогічній наці як принцип виведення фундаментального знання на пріоритетні позиції і надання цьому знанню основи або стержня накопичення безлічі знань і формування на їх основі умінь і навичок. Фундаменталізація освіти повинна відповідати світоглядним реаліям XXI століття, зокрема, бути скорельована з світоглядними імперативами сталого розвитку. Резюмовано, що фундаментальна освіта в контексті сталого розвитку має ґрунтуватися на органічній єдності природничо-наукової та гуманітарної складових. Взаємозв'язок змісту навчальних предметів необхідна і для створення цілісної картини світу, яка є науковою основою для подальшої практичної діяльності студента, саме фундаментальну освіту дозволяє усвідомити закони природи і суспільства, за якими живе людство і які не можна ігнорувати.

Підкреслено, що в умовах інформатизації освіти і профільного навчання у ЗВО України відбувається зміщення акцентів у бік фундаментальної підготовки студентів, озброєння майбутніх фахівців узагальненими способами діяльності при активному використанні інформаційних технологій. Відповідно до гуманістичної парадигми фундаменталізація освіти у ЗВО України в контексті сталого розвитку означає діяльність суб'єктів освітнього процесу, спрямовану на формування: універсальних і інваріантних (щодо технологій, конкретних деталей, думки людей тощо) елементів культури особистості, що забезпечують якісно новий рівень її творчо-інтелектуальної та емоційно-моральної культури, що сприяють адаптації особистості в мінливих соціально-економічних та інформаційно-технологічних умовах; стержневих і системоутворюючих знань і умінь, що забезпечують взаємозв'язок і взаємодію елементів освітнього процесу, на основі яких можна самостійно знаходити і приймати відповідальні рішення в умовах невизначеності; цілісного і різнобічного гуманітарного та природничо-наукового світогляду для усвідомлення законів природи і суспільства, створення єдиної світоглядної системи, заснованої на фундаментальних принципах сучасної методології; оптимального інтелектуального середовища для формування узагальнених способів мислення і діяльності; вміння здійснювати взаємодію з інформаційним середовищем, при якому відбувається наповнення навчально-пізнавальної діяльності особистісним змістом; готовності студентів застосовувати свої знання і вміння як в стандартній, так і нестандартній ситуації.

Ключові слова: майбутні фахівці, студенти, фундаменталізація, сталий розви-

ток, вища освіта, заклади вищої освіти, гуманізація, гуманітаризація.

It has been established that the fundamentalization of education is defined in the pedagogical science as the principle of bringing fundamental knowledge to priority positions and providing this knowledge with the basis or core of the accumulation of many knowledge and the formation of abilities and skills based on them. Fundamentalization of education must be suitable to the world-view realities of the XXI century, in particular, to be correlated with the world-view imperatives of sustainable development. It has been summarized that fundamental education in the context of sustainable development need to be based on the organic unity of natural, scientific and humanitarian components. Interrelation of educational programs content is necessary also for creating a holistic picture of the world, which is the scientific basis for further practical activities of the student, it is fundamental education allows us to understand the laws of nature and society, which humanity live in and which can not be ignored.

It has been emphasized that in the conditions of informatization of education and vocational training in the IHE of Ukraine there is a shift of emphasis towards fundamental training of students, equipping future specialists with generalized methods of activity with active use of information technologies. Due to humanistic paradigm of the fundamentalization of education in the IHE of Ukraine in the context of sustainable development means the activities of educational process subjects directed to the formation of: the universal and invariant (in terms of technology, specific details, people's opinions, etc.) elements of culture of personality, providing a qualitatively new level of its creative-intellectual and emotional-moral culture, contributing to the adaptation of personality in changing socio-economic and information-technological conditions; core and system-forming knowledge and skills that ensure the relationship and interaction of elements of the educational process, on the basis of which you can independently find and make responsible decisions in conditions of uncertainty; a holistic and various humanitarian, natural and scientific worldview for awareness of the laws of nature and society, the creation of a unified worldview system based on the fundamental principles of modern methodology; the optimal intellectual environment for the formation of generalized methods of thinking and activity; ability to provide interaction with information environment, in which there is a filling of educational and cognitive activities with personal content; readiness of students to apply their knowledge and abilities both in standard and in non-standard situations.

Key words: future specialists, students, fundamentalization, sustainable development, higher education, institutions of higher education, humanization, humanitarianization.

УДК 378:765:37/896
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/46.18>

Боднарук І.І.,
канд. пед. наук

Постановка проблеми. Розуміння традицій і тенденцій фундаменталізації освіти, особливостей цього процесу на сучасному етапі розвитку

суспільства дозволяє удосконалювати систему професійної підготовки майбутніх фахівців з урахуванням нових вимог життя, не відмовляючись від

того позитивного і цінного, що було накопичено системою української освіти. Сучасна реальність така, що сформовані знання випускників часто виявляються незатребуваними через високий темп змін соціально-економічних, інформаційно-технологічних умов. Тому освіта повинна бути спрямована на забезпечення випускників інваріантними знаннями для того, щоб вони могли легко адаптуватися в нових умовах, продовжити самоосвіту. Це можливо завдяки фундаменталізації освіти.

Нині фундаменталізація освіти визначається у педагогічній наці як принцип виведення фундаментального знання на пріоритетні позиції і надання цьому знанню основи або стрижня накопичення безлічі знань і формування на їх основі умінь і навичок. Інша когорта науковців розглядає фундаментальність освіти з точки зору системного підходу, як систему, що характеризується цілісністю, взаємозв'язком і взаємодією елементів, а також наявністю системоутворюючих стрижнів. Фундаментальність освіти у ЗВО, на думку науковців, означає спрямованість змісту освіти на методологічно важливі, інваріантні елементи людської культури, що сприяють ініціації, розвитку і реалізації творчого потенціалу студентів, що забезпечують якісно новий рівень їх внутрішньої інтелектуальної та емоційно-моральної культури, створюють внутрішню потребу в саморозвитку і самоосвіті протягом усього життя людини, сприяють адаптації особистості в мінливих соціально-економічних і технологічних умовах. Тому фундаменталізація освіти повинна відповідати світоглядним реаліям XXI століття, зокрема, бути скорельована з світоглядними імперативами сталого розвитку. Ця найважливіше завдання сучасної освіти сформульоване на конференції ООН (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) звучить наступним чином: перетворити концепцію сталого розвитку суспільства в систему духовних і професійних установок людства. Іншими словами, ідеї і принципи сталого розвитку повинні стати пріоритетними в сфері освіти взагалі. Ці тенденції знайшли відображення в певних особливостей фундаменталізації освіти ЗВО України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика фундаменталізації освіти нині активно досліджується сучасними науковцями. Зокрема, В. Антонюк пояснює стратегію розвитку вищої освіти України в контексті вимог до людського капіталу та євроінтеграційних процесів [1]. Тоді як О. Ісаєва розглядала фундаменталізацію як важливу складову вищої технічної освіти [2]. Нині науковці ведуть мову про те, що інноваційно-освітня парадигма формування соціальної безпеки є передумовою сталого розвитку (І. Кінаш [3]). Схожу позицію відображено в доробках В. Куценко [4], котрий розглянув питання фундаменталізації освіти в контексті

формування суспільства знань та соціальної безпеки [4]. Нормативне пояснення логіки фундаменталізації освіти відображено, наприклад, у проєкті Стратегії розвитку вищої освіти України на 2021-2031 роки [5]. Окремі аспекти фундаменталізації як основа розвитку інноваційної вищої освіти знаходимо у напрацюваннях С. Семерікова [8]. Водночас, досліджено освітні аспекти сталого розвитку України (А. Шаповалова [10]) як парадигма розвитку суспільства (Є Хустова [9]); концептуальні напрями розвитку вищої освіти в Україні у контексті європейської інтеграції (І. Шоробура [11]), що передбачають забезпечення сталого регіонального розвитку на основі соціалізації закладів вищої освіти (О. Ольшанська [7]) на основі використання фундаментальних педагогічних теорій (В. Онищенко [6]) та ін. Проте здійснений науковий дискурс засвідчив відсутність цілеспрямованих наукових розвідок у напрямі конкретизації теоретико-концептуальних векторів фундаменталізації вищої освіти у вимірах сталого розвитку, що визначено **метою статті**.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи теоретичні проблеми фундаменталізації освіти, можна відзначити, що багато дослідників під гуманітаризацією розуміють зростання частки гуманітарного знання в підготовці фахівців. Вважається, що тільки через філософські, історичні, художні джерела і засоби можна вирішити проблему гуманітаризації. Гуманітаризація освіти – за своєю суттю є нічим іншим, як перетворення навчальної діяльності на основі іншої логіки – логіки, орієнтованої на виявлення та реалізацію нерозділеної цілісності розвитку духовних і духовно-практичних здібностей людини, що перетворює і тим самим пізнає предметність свого буття. Тоді як гуманізація освіти – більш широке поняття, яке включає в свій зміст формування гуманістичної орієнтації, яка стає умовою виживання людини в сучасних умовах. Еколого-інформаційна цивілізація XXI ст. вимагає нової моделі освіти. Сенс нової концепції повинен полягати, на наш погляд, в «подоланні минулого». Цей процес слід розуміти не як відмова від минулого чи заперечення його, а як спосіб входження в світову культуру за допомогою використання і пересмислення своєї історії. Тому гуманізація і гуманітаризація є рефлексією історичної самосвідомості. Гуманізуючи і гуманітаризуючи освіту у ЗВО України, головною її фігурою сучасні науковці визначають людину як самодостатню і самоцінну особистість. Іншими словами, освіта повинна допомогти людині стати людиною, а не бути функцією суспільства (колективу). Сучасна вища освіта у ЗВО України сприяє створенню суспільства людей, які усвідомлюють себе як особистості.

Поza як нинішня фундаментальна підготовка майбутніх фахівців у ЗВО України здійснюється

з урахуванням контекстного навчання з опорою на принципи сталого розвитку. Зрозуміти, чому логічно стрункий, але ізольований від діяльності зміст навчання не сприяє отриманню якісної фундаментальної підготовки, можна на основі психолого-педагогічного аналізу. Очевидно, що фундаментальна освіта в контексті сталого розвитку має ґрунтуватися на органічній єдності природничо-наукової та гуманітарної складових. Взаємозв'язок змісту навчальних предметів необхідна і для створення цілісної картини світу, яка є науковою основою для подальшої практичної діяльності студента, саме фундаментальну освіту дозволяє усвідомити закони природи і суспільства, за якими живе людство і які не можна ігнорувати. Тому сучасні науковці ніколи не зводять освіту до оволодіння лише знаннями і вміннями. У процесі освіти дослідники виділяють той внутрішній зміст, який орієнтує на людяність, доброту, красу, любов і неприйняття того, що підриває моральну цілісність людини. Тільки на основі загальнокультурного змісту освіти можливе послідовне і успішне самоосвіта. Повинен існувати нерозривний зв'язок морально-аксіологічного, інформаційно-технологічного та прагматико-діяльнісного аспектів на кожному етапі освіти. Орієнтація освіти на інтереси особистості, формування її компетентності, розвиток творчих почав і загальної культури є пріоритетними напрямками реформування системи освіти та її фундаменталізації. Підходи й ідеали системи докорінно змінюються, в центр освітнього процесу нині стає студент як активний суб'єкт, який отримує освіту в формі «особистісного знання». Кожен суб'єкт освітнього процесу розглядається як особистість, яка формує і розвиває власний інтелект. Тому справді фундаментальним знанням є саме «особистісне знання». Для формування особистісного знання у ЗВО України нині активно застосовуються особистісно орієнтовані технології навчання, розробка і впровадження яких становить найважливішу ланку модернізації освіти у напрямі забезпечення сталого розвитку суспільства.

Широке впровадження в освітній процес засобів інформаційних і телекомунікаційних технологій, активна імплементація особистісно орієнтованого навчання, а також диференціація і спеціалізація освіти, обумовлена потребами в оптимізації навчального процесу та спробами уникнути зайвого перевантаження студентів, змусили вчених знову звернути увагу на фундаменталізацію освіти. Тотальна технологізація навчально-пізнавального процесу може привести до реалізації лише прагматичних і вузькоспеціалізованих цілей. Поглиблення ж технологічної та прикладної спрямованості навчання не може бути нескінченним, оскільки неминуче наштовхнеться на недостатність фундаментальної підготовки. Крім того, суцільна технологізація не дозволить забезпечити майбутнього фахівця теоретичними знаннями, що складають

основу фундаментальної підготовки. Тому в умовах інформатизації освіти і профільного навчання у ЗВО України відбувається зміщення акцентів у бік фундаментальної підготовки студентів, озброєння майбутніх фахівців узагальненими способами діяльності при активному використанні інформаційних технологій.

Разом з тим, встановлено, що на сучасному етапі розвитку суспільства загострюються проблеми економічного, енергетичного, соціального, інформаційного та екологічного характеру, подолання яких залежить не тільки від рівня освіченості людей, а й від рівня їхньої культури. Підвищується цінність особистості, її людських якостей, змінюється ставлення і до освіти. Тому не одним завданням фундаменталізації освіти є підвищення рівня культури студентів. Відповідно до гуманістичної парадигми фундаменталізація освіти у ЗВО України в контексті сталого розвитку означає діяльність суб'єктів освітнього процесу, спрямовану на формування:

- універсальних і інваріантних (щодо технологій, конкретних деталей, думки людей тощо) елементів культури особистості, що забезпечують якісно новий рівень її творчо-інтелектуальної та емоційно-моральної культури, що сприяють адаптації особистості в мінливих соціально-економічних та інформаційно-технологічних умовах;

- стрижневих і системоутворюючих знань і умінь, що забезпечують взаємозв'язок і взаємодію елементів освітнього процесу, на основі яких можна самостійно знаходити і приймати відповідальні рішення в умовах невизначеності, критичних і стресових ситуаціях, коли людина зустрічається з новими, складними природними і соціальними проблемами;

- цілісного і різнобічного гуманітарного та природничо-наукового світогляду для усвідомлення законів природи і суспільства, створення єдиної світоглядної системи, заснованої на фундаментальних принципах сучасної методології;

- оптимального інтелектуального середовища для формування узагальнених способів мислення і діяльності, вміння думати і самостійно здобувати знання, для розвитку гнучкого і багатогранного мислення студентів, для збагачення власного внутрішнього світу особистості майбутнього фахівця, для формування внутрішньої потреби в саморозвитку та самоосвіті протягом усього свого життя;

- вміння здійснювати взаємодію з інформаційним середовищем, при якому відбувається наповнення навчально-пізнавальної діяльності особистісним змістом;

- готовності студентів застосовувати свої знання і вміння як в стандартній, так і нестандартній ситуації.

Відтак, процес фундаменталізації освіти у ЗВО України в контексті забезпечення сталого розвитку

суспільства стосується різних сфер підготовки студентів. Особлива увага нині спрямована на фундаменталізацію вищої педагогічної освіти, оскільки від якості професійної підготовки вчителів багато в чому залежить якість підготовки підростаючого покоління, майбутніх фахівців в будь-якій галузі.

Необхідне подальше підвищення якості фундаментальної підготовки в предметних областях, в теорії і методиці навчання і подальша робота щодо вивчення інтелектуального освітнього середовища, яка дозволить забезпечити готовність вчителя до професійної діяльності в умовах фундаменталізації навчання. Таким чином, економічні, соціальні та технологічні перетворення в нашій країні, міцні традиції і нові актуальні завдання подальшого розвитку освіти в умовах переходу до гуманістичної парадигми визначають особливості фундаменталізації освіти у ЗВО України.

Висновки і пропозиції. Зрозуміти зміни, що нині відбуваються в освітній системі ЗВО України можна лише в тому випадку, якщо зіставити парадигму фундаменталізації з принципами сталого розвитку, що визначають сутність вищої освіти. Методологічно важливим завданням вважаємо розкриття взаємозв'язку фундаменталізації з гуманізацією і гуманітаризацією освіти. В таких умовах фундаменталізація освіти сприяє подоланню історично сформованого розриву між гуманітарними і природничими науками, що веде до створення цілісного образу сприйняття світу і культури. Реалізація даної парадигми дозволить студенту в процесі навчання при бажанні змінювати спеціальність, спрямованість освіти, що, в свою чергу, може викликати підвищення інтересу до предметів, що вивчаються і відповідно прагнення до більш глибокого їх освоєння. **Перспективи подальших наукових досліджень** вбачаємо в обґрунтуванні методичних напрямів оновлення професійної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО України шляхом забезпечення фундаменталізації освіти й досягнення завдань сталого розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонюк В. П. Стратегія розвитку вищої освіти України в контексті вимог до людського капіталу та євроінтеграційних процесів. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 1. С. 113-119.
2. Ісаєва Оксана Фундаменталізація як важлива складова вищої технічної освіти. *Молодь і ринок*. 2021. № 4 (190). С. 35-39.
3. Кінаш І., Куценко В., Євтушенко Г. Інноваційно-освітня парадигма формування соціальної безпеки – передумова сталого розвитку. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2020. № 8(27). С. 103-110.
4. Куценко В. І., Ставнича Н. І. Фундаменталізація освіти в контексті формування суспільства знань та соціальної безпеки. *Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості*. 2021. № 2(24). С. 140-148.
5. МОН України. Проект Стратегії розвитку вищої освіти України на 2021-2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlyagromadskogo-obgovorennya-proyekt-strategiyi-rozvitkuvishoyi-osviti-ukrayini> (дата звернення: 4.04.2022 р.).
6. Онищенко В. Д. Фундаментальні педагогічні теорії: монографія. Львів: Норма, 2014. 356 с.
7. Ольшанська О. В. Забезпечення сталого регіонального розвитку на основі соціалізації закладів вищої освіти. *Проблеми економіки*. 2020. № 2 (44). С. 216-223.
8. Семеріков С. О., Теплицький І. О. Фундаменталізація як основа розвитку інноваційної вищої освіти. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/bitstream/0564/937/1/Фундаменталізація%20як%20основа%20розвитку%20інноваційної%20вищої%20освіти.pdf> (дата звернення: 4.04.2022 р.).
9. Хаустова В. Є., Омаров Ш. А. Концепція сталого розвитку як парадигма розвитку суспільства. *Проблеми економіки*. 2018. № 1 (35). С. 265–273.
10. Шаповалова Анастасія Освітні аспекти сталого розвитку України. URL: https://www.cuspu.edu.ua/images/conf-2016-10/s5/Шаховская_Статья.pdf (дата звернення: 4.04.2022 р.).
11. Шоробура І. Концептуальні напрями розвитку вищої освіти в Україні у контексті європейської інтеграції. *Молодь і ринок*. 2019. № 8(175). С. 28–31.